

DÜNDEN BUGÜNE HONAZ'IN MARJİNAL MAHALLESİ: HİSAR*

FROM PAST TO TODAY THE MARGİNAL NEİGHBORHOOD OF
HONAZ:HİSAR

Ercan HAYTOĞLU**

Öz

Honaz ve havalisi antik dönemden günümüze yerleşim yeri olmuştur. Honaz'da ilk olarak 'Hisar mahallesi' ismine Osmanlı Döneminde XIX. YY'da rastlanmaktadır. Bu mahalle, Türklerin yaşadığı ve Honaz kalesinin güneyinde yer alan aşağı kale içinde yer alan Hisar Mahallesi'dir. Bu mahallenin daha sonra 'Haydar' mahallesi sınırları içinde kaldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde ise 'Asar' olarak bilinen bu yer, yeni kurulan 'Yeni mahalle' sınırları içinde kalmıştır.

Çalışmamıza esas olan Hisar mahallesi bu mahalle olmayıp, Osmanlı kayıtlarına, 'Cemaat-i Kefere', 'Gebran' isimleriyle geçen ve daha sonra 'Hisar mahallesi' ismini alan Rumların yaşadığı mahalledir. Rumların yaşadığı bu mahalle, Honaz'ın batısında ve Honaz'dan bir vadi ve Çayboğazı deresi ile ayrılmıştır. Honaz'ın, Honaz dağının eteğinde Çürüksu vadisine bakan bu Rum mahallesinin adı, mübadillerin gelmesinden yıllar sonra ancak 1957'de Hisar mahallesi olmuştur.

Rum mahallesinin iktisadi hayatı Osmanlı döneminde ticaret ve tarıma dayalı olmuştur. 1924'te Mübadele ile Rumların Honaz'dan Yunanistan'a gitmek üzere ayrılması ile haneleri boş kalmış, bu boş hanelere aynı yıl Yunanistan'dan mübadil Müslüman-Türkler getirilmiştir. Mübadiller geldikten sonra mahallenin iktisadi hayatı önemli ölçüde tarım üzerine olmuştur.

Hisarı olmayan Hisar mahallesi mübadele öncesi bir Rum mahallesi iken, Cumhuriyet döneminin başında gerçekleşen mübadele ile bir mübadil-muhacir mahallesi olmuştur. Kiliseden camiye dönüşen ibadethanesi ile iki kültürün farklı izlerini taşımaya devam etmesi nedeniyle marjinal kalmıştır.

Anahtar kelimeler: *Honaz, Hisar mahallesi, mübadele, Vroşna, Kastro.*

Abstract

Honaz region has been a settlement place since antiquity. It is during Ottoman era in the 20th century that the name of "Hisar neighborhood" firstly encountered in Honaz. This neighborhood, where Turks lived and situated within the down castle, in the south of Honaz castle, is Hisar neighborhood. It is later understood that this neighborhood remained within the borders of Haydar neighborhood. This place which is known as 'Asar' today, remained within the borders of newly founded "Yeni Mahalle"

Hisar neighborhood, which is the basis our study, is not this neighborhood. It is the neighborhood where Greeks lived and named as 'Cemaat-i Kefere', 'Gebran' in Ottoman sources and later took the name of "Hisar neighborhood". This neighborhood in which Greeks lived is situated in the west of Honaz and separated from Honaz with a valley and Çayboğazı creek. The name of this Greek neighborhood, which is on the piedmont of Honaz mountain and facing Çürüksu valley, became

* Bu makale 26-27 Kasım 2015 tarihinde yapılan Honaz Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç.Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kınıklı Yerleşkesi, DENİZLİ, ehayt@pau.edu.tr

Hisar neighborhood only in 1957 years after the arrival of immigrants.

The economic life of the Greek neighborhood was based on trade and agriculture in Ottoman period. With the population exchange in 1924, the Greeks left Honaz for Greece and their houses became empty. Immigrant Muslim Turks from Greece were brought in these empty houses the same year. After the immigrants had come, the economic life of the neighborhood considerably based on agriculture.

The Hisar neighborhood which does not have a fortress was a Greek neighborhood before the population exchange. It became a immigrant neighborhood with the population exchange that took place in the beginning of the Republican period. It remained marginal due to continuing to carry different traces of two cultures and the place of worship which was converted into mosque from church.

Keywords: *Honaz, Hisar Neighborhood, Population Exchange, Vroşna, Kastro.*

GİRİŞ

Mahalle yakın komşuluk ilişkilerinin kurulabildiği, sınırları ve nüfusu belli muhtarlık tarafından idare edilen en küçük sosyal yapıdır¹. Bir kent, kasaba ve köyün yönetim bakımından en küçük parçası olan mahalle, komşu ilişkileri, okulu, camisi, bakkalı, kasabı, bekçisi ile bütünsel bir yaşam alanıdır. Yoğun nüfuslu büyük şehirler haricinde hala mahalleler bu bütünselliği muhafaza etmektedir. Mahalle tabii haliyle sokakları, sokaklarda oynayan çocukları, erkekleri, kadınları, kızları, delikanlıları, onların giyim-kuşam ve konuşmaları ile farklı bir kültür sahasıdır.

Günümüzde mahalleler, şehirlerde yoğun şekilde karşılaştığımız siteler, semtler ve uydu kentler karşısında anlamsız hale gelmeye başlamışlardır. Mahallenin sahip olduğu kültür ve kimlik hızla kaybolmaya yüz tutmuştur. Ancak, küçük şehir, ilçe ve köylerde bulunan mahallelerden bir kısmı bu özelliklerini muhafaza etmektedirler.

Hisar mahallesi geçmişte Rum mahallesi olarak farklı bir kimlik taşıırken, mübadillerin mahalleye yerleşmesi ile daha yeni ve daha farklı bir kimlik taşımaya başlamıştır. Mahalle, Rum mahallesi iken ibadet yönüyle bir kiliseye sahip iken, mübadillerin gelmesi ile kilisesi camiye dönüştürülen farklı bir ibadethaneye sahip olmuştur. Rumlar dahi zaman içinde konuştukları Türkçe ve güncel yaşantı özellikleri ile Müslüman ahali ile kaynaşmış iken, Rumların gidişi ile gelen mübadiller uzun yıllar Honaz yerlileri ne dil ne de güncel yaşantı özellikleri ile kaynaşamamışlardır. Hisar mahallesi sosyolojik yönüyle bilinen klasik mahalle anlayışının ötesine geçmiş ve tarihsel durumuyla farklı bir mahalle olma özelliği göstermiştir.

Mahallenin ismi olan 'Hisar'; surlar ile çevrili küçük bir kaleyi tanımladığı için bugün izleri mevcut olmasa da 'Hisar' ismiyle kayıtlarda yer alan bir başka Hisar mahallesi olduğu ve geçmişte bir hisar içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır². Honaz halkının bugün dahi

1 Doç.Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, TC Tarihi ABD, ehayt@pau.edu.tr

Bu makale 26-27 Kasım 2015 tarihinde yapılan Honaz Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

Muhtarlık teşkilatı kurulana kadar mahalle sorunlarının çözümü için mahalle camii imamları tek başlarına, daha sonra muhtarlar ile birlikte çalışmışlardır. Selahittin Özçelik, *XIX. Yüzyılda Honaz Kazasında Sosyal ve Ekonomik Hayat (Temettuat Defterlerine Göre)*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2005, s.12.

2 Y.n. Ayrıca, Cumhuriyetin 15. Yıldönümünde Denizli adlı çalışmada "Honeos Harabeleri" başlığı altında Honaz

kalenin altında yer alan Murat Bey camiinden itibaren günümüzde Yeni Mahalle sınırları içerisinde kalan eski Haydar mahallesinin güney yamacındaki bölümüne 'asar' demesi bundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Hisar Mahallesi aile/sülale isimleri listesinde yer alan isimleri günümüz Hisar Mahallesi ile ilgileri bulunmayıp, eski Haydar mahallesinin sakinleri oldukları bilinmektedir. Bu durumda Temettuat defterlerinde geçen 'Hisar Mahallesi' sonradan 'Haydar Mahallesi' olarak bilinen mahalledir. Çalışmamıza esas olan mahalle, bahsi geçen 'Hisar Mahallesi' olmayıp Rumların yaşadığı 'Cemaat-i Kefere' ve 'Gebran' olarak ismi geçen mahalledir³.

Hisar mahallesi; 1987'de nahiyeden ilçeye dönüşen Honaz'da ismi, sınırları, kültür değişimleri ile halen farklıdır. Mahalle, coğrafi olarak bir dere ile ayrıldığı Honaz'a köprü ile bağlıdır. Önemli sayıda mübadil evlat ve torunları hala bu mahallede yaşamlarını sürdürmektedirler. Honaz'ın ticaret, tarım ve eğitim hayatına yaptıkları katkılar ile bütünsel bakıldığında marjinallik rahatça gözlemlenmektedir.

Honaz çevresi Yunan, Helen, Roma dönemlerinde yerleşimlere sahne olmuştur⁴. Honaz merkezine ilk yerleşmeler Bizans döneminde gerçekleşmiştir⁵. Bizans'ın VII. YY'da gerçekleşen Arap akınları ile bozulan düzeni, Kolasai'de yaşayan halkın akınlardan yılmasına yol açmış ve Kolasai halkı güçlü kalesi olan daha güvenli bir alana taşınmaya karar vermiştir. Kolasai'nin 2 km güneyinde yer alan Honaz (Kadmos) dağı eteklerinde Kaletepe ve Hisar'a yerleşmeye başlamışlardır. 'Khonai' olarak isimlendirdikleri yeni yerleşim Bizans döneminde IX ve X. YY'larda önemli bir şehir olmuştur⁶.

Honaz Selçuklular döneminde Türklerin eline geçmiştir. Haçlılar için önemli olan Honaz kalesi 1097'de ilk olarak Türklerin hakimiyetine geçmiş ise de bu kalıcı olmamıştır. Honaz ve çevresi Bizans ile Türkler arasında sıklıkla el değiştirmiştir⁷. Türklerin Denizli'de ilk yerleşimlerinden biri olacak Honaz, 1207'de kat'i olarak Türk topraklarına katılmıştır.⁸ Bizans sınırında yer almasından dolayı Bizan saldırılarına sahne olan Honaz, 1259'da Denizli ve havalisinde kurulan ilk Türkmen beyliği sınırları içinde kalmıştır⁹.

XIII ve XIV. Yüzyıldan itibaren bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşması gerçekleşmiştir. Denizli havalisinde 1261'e doğru Mehmet Bey idaresinde İnançoğulları Beyliği kurulmuş¹⁰ harabeleri için; "Şimdiki Honaz kamun merkezinin bulunduğu yerde ve Honaz dağının eteğindedir" bilgisi yer almaktadır. *Cumhuriyetin 15. Yıldönümünde Denizli*, Cumhuriyet Matbaası, Denizli 1938, s.30.

3 Gebran, 'Hristiyan' demektir. Gebran mahallesi Hristiyanların yaşadığı mahalleyi tanımlamaktadır. Bu mahallenin adı Tapu Tahrir defterlerinde 'Cemaat-i Kefere' olarak geçmektedir.

4 Ercan Haytoğlu, *Denizli'de Tabaklık (Dünden Bugüne)*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2006, s.26.

5 Aydın Vilayet salnamesinde "(Honaz-Khonas) elan nam-ı atikiyle yad olunmaktadır. Bu kasaba Bizans İmparatorları tarafından bina olub bilahare kesb-i terakki eylemiş ve sekenesinin adedi tezayüd eylemiştir" denilmektedir. *1308 Hicri 1307 Mali Senesi/1891 Aydın Vilayet Salnamesi*, Cilt:13, Tertib eden: Cemiyet-i Resmîye azasından İbrahim Cavid, İzmir Vilayet Matbaası, s.860, *1326 Hicri/1908 Miladi Aydın Vilayet Salnamesi*, Cilt:25, İzmir Vilayet Matbaası, s.526.

6 Honaz'ın güçlü surları II. Justinionus (M.S. 685-69) yıllarında yapılmış olmalıdır. Celal Şimşek, Kolossai, *Arkeoloji ve Sanat*, Yıl:24, Sayı:107, Mart-Nisan 2002, s.8.

7 Daha sonra bugünkü Denizli'nin bulunduğu alana yerleşmeye başlamışlardır. Haytoğlu, *a.g.e.*, s.26. Son araştırmalarda Honaz'ın ilk olarak 1069'da Afşın Bey'in yaptığı seferde Türklerin eline geçtiği bilgisine yer verilmektedir. Yöre bundan sonra birkaç kez el değiştirmiştir. Özçelik, *a.g.e.*, s.5. 1097'de Haçlıların Anadolu'ya girmesi ve Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un harekete geçmesi ile Türkler Batı Anadolu'dan geri çekilmişlerdir. Honaz tekrar Bizans'ın eline geçmiştir. XII. Yüzyıldan itibaren bölge taraflar arasında XIII. Yüzyıl başına kadar sıklıkla el değiştirmiştir. İlhan Erdem, *XIII.-XIV. Yüzyıllarda Denizli ve Yöresinde Görülen Sosyal-Kültürel Gelişmeler*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt, Denizli-2007, s.80.

8 Tuncer Baykara, *Denizli Tarihi*, İkinci Kısım, (1070-1429), Fakülteler Matbaası, İstanbul 1969, s.25.

9 Baykara, *a.g.e.*, s.31.

10 Baykara, *a.g.e.*, s.38, Beylik XIV. YY'da İnançoğulları Beyliği olarak tanınmıştır. İsmail Çiftçioğlu, *XIV. Yüzyılda Denizli ve Yöresinde Ahilik ve Mevlevilik*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt,

ve Honaz İnançoğulları Beyliği sınırları içinde kalmıştır. Konumu itibarıyla büyük önem kazanan Honaz, fetihlerin giderek batıya kayması ile önemini kaybetmiştir.

Germiyanoğulları hakimiyetine giren Honaz ve havalisi 1391'den itibaren Osmanlı hakimiyetine girmiş, 1402 Ankara Savaşı sonrası tekrar Germiyanoğulları hakimiyetine geçmiştir. Honaz'dan Buldan'a uzanan topraklar 1429'a kadar Germiyanoğulları elinde kalmış, 1429'da tekrar Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir¹¹. Honaz 1429'da Osmanlı idari yapısına Çal, Baklan, Denizli, Sarayköy ve Buldan'la Kütahya sancağına bağlı bir kaza olarak dahil olmuştur¹².

Antik dönemden günümüze su kaynaklarının bolluğu ve bitki örtüsü ile coğrafi avantajını değerlendirmeyi bilen Honaz ilçesinde; Cemaat-ı Kefere, Gebran, İstiklal isimleri ile bilinen Hisar Mahallesi Honaz tarihinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Egenin 2571 metre yüksekliği ile en yüksek dağı olan Honaz dağının kuzey eteklerinde Çayboğazı deresinin sağ yamacında kurulan mahalle Honaz'ın ismi ile yeni, tarihi bağları ile en eski mahallelerinden biri olmuştur.

Osmanlı Döneminde Honaz Hisar Mahallesi

1520'de Yavuz Sultan Selim döneminde başlayan Kanuni Sultan Süleyman döneminde tamamlanan Tapu Tahrir Defteri 49'da Honaz ve köylerine dair en ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Tapu Tahrir defterinde "Nefs-i Honaz" Yenice, Belen, Kadı ve Cemaat-ı Kefere olmak üzere dört mahalleden oluşmaktadır. Mevcut mahallelerin üçü Müslim, biri gayrimüslimdir. Müslim nüfus 220 hane ve 49 mücerred olup, sipahizadegan, muhassıl, pir, imam, müezzin, hatip, kayyum, ehl-i berat, şeyh, muarrif, mütekaid ve şerif gibi vergiden muaf 70 hane daha bulunmaktadır. Gayrimüslimler 51 hane ve 14 mücerred nüfusa sahiptir. Toplam da 290 hanesi bulunan Müslim nüfus, Honaz nüfusunun çoğunluğu teşkil etmiştir¹³. Bu tarihte Honaz'da Hisar Mahallesi ismine rastlanmamaktadır. Ancak, Cemaat- Kefere olarak geçen mahalle çalışmamıza konu olan Hisar Mahallesi'dir¹⁴.

Tapu Tahrir 49'a göre 1520 yılına dair Honaz mahalleleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır¹⁵.

Denizli-2007, s.67.

11 Çiftçioğlu, *a.g.m.*, s.68.

12 Selim Parlaz, *Avarız Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Honaz Kazası*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt, Denizli-2007, s.144. 1678 Tarihli Avarız Defterinde Nefer bakımından köyler sıralamasında Mahalle-i Nasara ve 14 nefer bilgisi yer almaktadır. Parlaz, *a.g.m.*, s.148.

13 Tahrir defterinde Honaz kalesine dair bahis bulunmamaktadır. Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Honaz Kazası*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt, Denizli-2007, s.104.

14 Honaz Rumlarının yaşadıkları ve göç ettirildikleri mahalle de dolayısıyla bu mahalledir. Y.n.

15 Tablo 2, Ünal, *a.g.m.*, s. 104'den alınmıştır.

Dünden Bugüne Honaz'ın Marjinal Mahallesi:Hisar

Mahalleler	Vergiden Muaflar														
	Hane	Mücerred	Sipahizadegan	İmam	Muhassıl	Pir	Şerif	Kethüda	Mütekaid	Muarraf	Ehl-i Himmət	Haip	Kayyum	Şeyh	Muafl Toplamı
Yenice	96	15	13	2	6	6	1	1	1	1	1	1	1	1	35
Belen	50	19	-	2	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Kadı	74	15	10	3	6	5	3	-	-	-	2	-	-	-	29
Cemaat-ı Kefere	51	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Müslim Toplam	220	49	23	7	13	14	4	1	1	1	3	1	1	1	70
Gayri Müslim Toplam	51	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Genel Toplam	271	53	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tapu Tahrir 369'a göre 1525 yılına dair Honaz mahalleleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır¹⁶.

Mahalleler	Vergiden Muaflar												
	Hane	Mücerred	Sipahizadegan	İmam-Müezzin	Muhassıl	Pir	Becay-ı Peder	Kethüda- Kayyim	Ma'lul, A'ma	Mütekaid	Cabi	Sahip-i Berat	Muafl Toplamı
Camii Kebir	67	20	1	3	4	1	-	1	1	1	1	1	14
Camii Köhne	50	16	3	1	-	2	-	1	-	-	-	-	7
Camii Belen	43	18	-	1	1	-	4	-	-	1	-	2	9
Camii Kadı	113	35	-	1	-	1	8	-	-	-	-	1	11
Cemaat'ı Kefere	79	14	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Müslim Toplam	273	89	10	6	5	4	12	2	1	2	1	4	41
Gayrimüslim Toplam	79	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Genel Toplam	352	103	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

XVII. YY'ın ikinci yarısında Honaz'ı ziyaret eden Evliya Çelebi Honaz kalesi ile ilgili; "Rum kayseri oğullarından Honaz adlı bir melikin yapısı olduğundan Honaz şehri derler. Sonra ( ) tarihinde Germiyanoğlu Yusuf Bey fethidir" şeklinde Germiyanoğlu Yusuf Bey'in

16 Tablo 3, Ünal, a.g.m., s. 105'den alınmıştır. Tapu Tahrir 49 ile Tapu Tahrir 369 arasında 7-8 yıllık bir ara olması na rağmen Honaz nüfusunda yüksek bir artış olduğu gibi, dört olan mahalle sayısının beşe çıktığı görülmektedir. Tapu Tahrir 49'da bulunan 'Yenice Mahallesi' Tapu Tahrir 369'da yer almamaktadır. Tapu Tahrir 369'da yer alan 'Camii Kebir' ve 'Camii Köhne' mahalleleri 'Yenice Mahallesi'nin ikiye ayrıldığını göstermektedir. Ünal, a.g.m., s. 105.

kaleyi Rumlardan aldı¹⁷, Honaz kalesinin Germiyanogullarından Osmanlı Devleti'ne Koca II. Murat ile geçtiği bilgisini vermiştir¹⁸. Osmanlılara geçen ve 150 akçeli bir kaza merkezi olan Honaz kalesi hakkında Evliya Çelebi, Honaz dağının yalçın kızıl kaya üzerinde beş köşe taş yapısı ile eski bir kale olduğu, batı yanında bir kapı ile dışarıya açılan kalenin küçük olmasına rağmen sarplığı dolayısıyla müstahkem bir Kale olduğu ve içinde 400 toprak damlı ev bulunduğu, evlerin Denizli ve Ezinabad taraflarına baktığı ve havadar olduğu, kale içinde bir kurşunsuz eski cami, iki zaviye, bir mektep, bir kadı mahkemesi olduğu, kalede asla gayri müslim bulunmadığı, gayri müslimlerin aşağı şehirde yaşadıkları bilgisini vermiştir. Evliya Çelebi verdiği bilgiler ile Honaz kalesinde yer alan 400 evden oluşan bir mahallenin varlığını belirttikten sonra¹⁹ ikinci yerleşim yeri ile ilgili olarak; “...Bu kaleden aşağı varoşa bin adımda inilir. Ama bu varoş etrafında bir kat varoş kuşatmıştır ki sağlamdır. 2 Müslüman mahallesi vardır, gerisi kafirlerdir. Tamamı 200 hanedir. 1 cami, 1 mescit, 1 hamam, 1 han ve birkaç tüccar dükkanı vardır” bilgisi vermiştir²⁰. Bu bilgilerden Honaz'ın iç kale ve dış kale olmak üzere iki kısımdan oluştuğu²¹, iç kalede bir, dış kalede iki Müslüman mahallesi ve bunlardan başka bir gayri müslim mahallesi bulunduğunu göstermektedir.

Honaz'da toplam on mahalle ismine ulaşılmıştır²². Temettuat Defterlerinde 'Hisar' ve 'Aşağı Mahalle' olmak üzere yalnız iki mahalle ismine ulaşılmıştır²³. Hisar mahallesi ismine Hurufat defterinde ulaşılır iken 49 ve 438 sayılı Tahrir defterlerinde Hisar Mahallesi ismi yer almamıştır²⁴. XIX.YY Aydın Vilayet Salnamelerinde dört mahalleden söz edildiği halde mahallelerin isimlerine yer verilmemiştir²⁵.

438 Nolu Tahrir Defterinde Belen, Cami-i Kebir, Gebran, Kadı, Kayabaşı ve Köhne Camii mahalleleri yer alırken, Hurufat Defterinde Hisar, Bey (?) ve Gazi mahalleleri, Temettuat Defterinde ise Hisar ve Aşağı mahalle isimleri yer almaktadır²⁶.

Salnamelerde Aydın Vilayeti Denizli Sancağına bağlı Honaz nahiyesinin nüfusu 1831'de 2502 İslam ve 65 gayrimüslimden oluşmaktadır²⁷. 1846'da ise Honaz nahiyesinde 5165 Müslim, 260 gayrimüslim yaşamaktadır²⁸.1891'de dört mahallesi bulunan Honaz nahiyesinin toplam nüfusu 4920'si erkek, 4879'u kadın olmak üzere 9799 Müslim iken

17 Evliya Çelebi'nin verdiği bu bilgi doğru olmasa gerektir. Y.n.

18 *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Kütahya, Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine*, Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, 1. Cilt, 9. Kitap, Yapı ve Kredi yayınları, İstanbul 2011, s.211.

19 Günümüzde kalede bir yerleşim mevcut değildir. Yerleşime dair Sultan Murat Camii (Ulu Camii) kalıntısı dışında yerleşim izi görülmemektedir. Büyük ölçüde kalenin surlarına ait kalıntılarda mevcut değildir. “*Toprak damlı evler*”den söz edilmesi yerleşim özelliğine dair önemli bir bilgidir. Selahattin Özçelik'in a.g.e., s.13'de “... 400 ev olmakla beraber kimsenin oturmadığı” bilgisine tarafımızdan ulaşılamamıştır. Y.n.

20 *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.211-212.

21 Özçelik, a.g.e., s.4.

22 Bu kadar mahallenin aynı dönemde Honaz'da bulunması kanaatimizce mümkün değildir. Y.n.

23 Özçelik, a.g.e, s. 12 ve 19.

24 Özçelik, üç kaynakta da mahalle isimlerinin tutmadığı bilgisini vermiştir. 1430'da en az 6 mahalle ismi yer alırken 1844'te 2 mahalle ismi bulunmasına, Temettuat Defterlerinde gayrimüslimlere ait defter kayıtları bulunmadığına dikkat çekmiştir. Özçelik, a.g.e., s.12.

25 Salnamelerde mahalle isimlerine yer verilmiş olsaydı, Rumlar döneminde mahallenin adının 'İstiklal' olup olmadığı kesinleşmiş olurdu. Y.n.

26 Özçelik, a.g.e., s.12.

27 Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s.206.

28 Özçelik, a.g.e., s.30. Bu bilgi Özçelik'in 1844-1845 senelerine ait Honaz için tahmini 421 hane ve 2105 nüfus hesaplaması ile çelişmektedir. Bkz. Selahittin Özçelik, *XIX. YY Ortalarında Denizli Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı Hakkında Gözlemler*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt, Denizli-2007, s.228.

Honaz'ın nüfusu 1274 erkek, 1270 kadın olmak üzere toplam 2544'tür²⁹.

1894'de Honaz nahiyesi toplam nüfusu 4844 erkek, 3914 kadın olmak üzere 9763 Müslim, 200 erkek ve 198 kadın olmak üzere 398 Rum gayrimüslim nüfustur³⁰. 1896'da yine dört mahallesi bulunan Honaz nahiyesinin toplam nüfusu 4954 erkek, 5097 kadın olmak üzere 10050 Müslim, 201 erkek ve 191 kadın olmak üzere 392 (Rum) gayrimüslimden oluşmuştur³¹. Honaz'da Müslim nüfusa nazaran az da olsa bir gayrimüslim nüfusun yaşadığı anlaşılmaktadır³².

Cumhuriyet Döneminde Hisar Mahallesi

Lozan anlaşmasına kadar '*Mahalle-i Keferi*' ve '*Gebzan*' isimleri ile belgelerde geçen mahalle Honaz'da Rumların yaşadığı mahalledir. Mübadiller geldiklerinde Honaz'dan ayrılan Rumların yerlerine, dolayısıyla Rum mahallesine yerleştirilmişlerdir. Yerleştikten sonra mahallenin '*Rum Mahallesi*' olarak isimlendiriliyor olması mübadilleri rahatsız etmiş bu nedenle Denizli'de mübadillerin büyük kısmının yerleştirildiği Denizli merkez '*İstiklal Mahallesi*'nden etkilenerek mahallelerine '*İstiklal*' ismini vermiş olmalıdırlar³³. Ancak, Kastro'dan gelen mübadillerin geldikleri Kastro köyüne duydukları özlem ile 1950'de '*İstiklal Mahallesi*'nin ismini '*Hisar*' a çevirmelerine kadar mahallenin ismi '*İstiklal*' kalmış olmalıdır³⁴.

Honaz'da Rumlar yaşamlarını ayakkabıcılık, terziilik, değirmencilik ve tarımla sürdürmüş, Türkler daha ziyade tarım ile meşgul olmuşlardır. Rumlar Honaz'da sebze tarımı yaparken, Türkler daha ziyade tahıl ve meyve tarımı ile uğraşmışlardır³⁵. Rumlar Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren hissedilir şekilde Türkler ile ayrışmaya başlamışlardır. Savaş sonrası Yunanistan'ın İzmir'e ayak basması Rumların bir kısmının tutum ve davranışlarını belirgin şekilde değiştirmiştir.

Milli Mücadele döneminde yaşanan olumsuzluklar ve iki ülkenin nüfuslarını bu konuda homojenleştirmek istemesi mübadeleyi getirmiştir. Lozan Antlaşması ile Ortodoks Rumlar ile Müslüman Türklerin mübadelesi kararlaştırılmıştır. Bu karardan Honaz'da etkilenmiş, Honaz'da yaşayan Rumların Yunanistan'a, Yunanistan'da yaşayan Türklerden bir kısmının da Honaz'a gelmeleri kaçınılmaz olmuştur³⁶. Honaz Rumları, taşınma hazırlıklarını yaparak 29 Salnamede Honaz'da 574 mesken bulunduğu bilgisine yer verilmiştir. *1308 Hicri 1307 Mali Senesi/1891 Aydın Vilayet Salnamesi*, s.606.

30 Honaz'da müslim-gayrimüslim 10161 nüfus ve 3194 mesken bulunmaktadır. *1311 Hicri Aydın Vilayet Salnamesi*, Cilt:14, s.355. *Salname-i Vilayet-i Aydın*, *1312 Sene-i Hicriyesine Mahsus*, Cilt:15, İzmir Vilayet Matbaası, s.355.

31 Honaz'da müslim-gayrimüslim 10161 nüfus ve 2194 mesken bulunmaktadır. *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1313 Hicri Senesi (1896), Cilt:16, İzmir Vilayet Matbaası, s.337. 1894 ve 1895 yıllarında 3194 mesken bulunduğu bilgisi 1896'da 2194 verilmiştir. Bunun yazım hatasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. *Y.n.*

32 Özçelik, *a.g.e.*, s.13.

33 Ancak Yalçın "*Babam anlatmıştı*" diyerek "*Rumlar zamanında mahallenin adı İstiklal mahallesi'ydi. Sonradan 1950'lerde Hisar Mahallesi oldu. Yunanistan'daki Kastro Köyü'nün Türçesiymiş bu ad*" bilgisini vermektedir. Kemal Yalçın, *Emanet Çeyiz-Mübadele İnsanları*, 8.Baskı, İstanbul 2005, s.35. Rumlar döneminde mahalleye '*İstiklal*' isminin verildiğine dair elimizde başka bir bilgi mevcut değildir. Ayrıca Honaz'a yerleştirilen mübadillerin 1970'lere kadar ilişkilerini Denizli merkez İstiklal mahallesindeki mübadiller ile sıcak tutmuşlar ve evlilikleri İstiklal mahallesinde yaşayan mübadillerden kız alıp kız vererek gerçekleştirmişlerdir. *Y.n.*

34 Mübadil Mustafa Akan, geldikleri köy 'Kastro'nun'da 'kale' kelimesi ile aynı olduğu için köylerine hasretin bir parçası olarak mahallenin adını 1950'den sonra 'Hisar' olarak değiştirdiklerini belirtmiştir. Ercan, Haytoğlu, "Bir Mübadele Çınarı: Mustafa Akan", *Geçmişten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, Sayı:11, Yıl:2006, s.46. (Bkz. EK-5 Mübadil Mustafa Akan)

35 Zinkoo Han, Honaz'ın Cumhuriyet Devrindeki Sosyal ve Ekonomik Gelişmesi (1923-1960), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1999, s.10.

36 Ercan Haytoğlu, "*Denizli-Honaz'a Yapılan Mübadele Göçü*", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:5,

Yunanistan'a gitmişler ve arkalarında Hisar Mahallesinde bulunan evleri ile arazilerini bırakmışlardır³⁷. Yüzyıllardır birlikte yaşadıkları Rumlara düşmanca bakanlar olduğu gibi, uzun yıllar birlikte yaşamının etkisiyle arkadaş ve dostça bakanlarda olmuştur. Bu nedenle onların Honaz'dan ayrılması ile üzülenler olmuştur³⁸.

Rumlar mimari bakımdan diğer Honaz evlerinden çokta farklı olmayan evlerini boşaltırken eşyalarının hepsini yanlarına alamamışlardır. Hisar mahallesindeki bu evlere mübadillerin yerleştirilmesi planlanmış ise de mübadiller gelmeden önce Honazlılar tarafından Rum evleri ve evlerde kalan eşyalar yağmalanmıştır. Bu nedenle mübadiller geldiklerinde kapısız, penceresiz evlerle karşı karşıya kalmışlardır³⁹.

Yunanistan'ın Manastır Vilayeti, Grebene kazası Vroşna ve Kastro köylerinden 1 Mart 1924'te yola çıkan ve zorlu bir yolculuktan sonra 2 Nisan'da Honaz'a gelen mübadiller terkedilen hazır Rum evlerine yerleşme hayaliyle gelmişlerdir⁴⁰. Ancak, Honaz'a geldiklerinde hayalleri suya düşmüş, başlarını sokup yerleşebilecekleri hazır ve sağlam tek bir ev dahi bulamamışlardır. Rumlardan kalan ve virane haldeki evlere yol yorgunluğu ile yetkililerce yönlendirme gerçekleşmeden girip yerleşmeye başlamışlardır. Mübadiller daha sonra kendilerine göre yerleştikleri bu harabe evlere iskan olunmuşlardır. Mübadiller Vroşna ve Kastro köylerinde toprak damlı evde yaşamadıkları halde, Honaz'da Hisar mahallesinde birçoğu toprak damlı Rum evlerinde yaşamak zorunda kalmışlardır⁴¹. Hisar mahallesinde Rumlardan kalan evlerin çok azı kiremit çatılı olduğu için çoğunluk toprak damlı evlerde yaşamak zorunda kalmışlardır⁴².

Hisar mahallesine 82 mübadil hanesi yerleştirilmiştir. 12 mübadil hanesi kısa bir süre sonra buradan ayrılarak Denizli Merkeze bağlı Korucuk köyüne yerleşmiştir. Hisar mahallesine 70 mübadil hanesi olmak üzere 274 kişi yerleşmiştir⁴³. Yunanistan'dan Honaz'a gelen mübadil hanelerinin 69'u Grebene'nin Vroşna ve Kastro köylerinden, bir

Sayı:12, Yıl:2006, s.51.

37 Yalçın'ın kitabında yer alan "...Zaten Honaz'ın en bitek, en sulak yerleri hep onlarındı. Burada Türk olarak biz, bi de Büyük Alan'ın üst yakasında Nalbantlar vardı. Gerisi Değirmen Yolu'ndan tutuver, ta Kayaaltı'na; ordan Emirazizli Köyü yoluna; ordan dönüver taa Pınarbaşı yoluna kadar buralar hep Rumlarındı..." ifadesi bu görüşümü desteklemektedir. Yalçın, a.g.e., s.166.

38 Han, a.g.t., s.10.

39 Emvali metruke olarak bilinen evlerin varsa kiremitleri, kapı ve pencere doğramaları yağmalanmış, yerli halk tarafından ya kendi evlerinde kullanılmış ya da piyasada satılmıştır. Haytaoğlu, *Denizli-Honaz'a Yapılan Mübadele Göçü*, s.53.

40 1919 Grebene kazası Vroşna Köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli)Yeşilpınar (Mülakat tarihi:26 Temmuz 2006) (Bkz. EK-6 Mübadil Kamile Yeşilpınar ve mübadil Sabiha (Rahime) Yavuz)

41 (Bkz. EK-1, EK-2 Sabri Davran'ın toprak damlı evi)

42 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan (Mülakat tarihi:26 Temmuz 2006), 1920 Grebene kazası Vroşna köyü doğumlu Sabri kızı Zeynep Davran (Mülakat tarihi: 26 Temmuz 2006) (Bkz. EK-3, EK-4 Muhittin Yavuz'un kiremit çatılı evi) (Bkz. EK-7 Mübadil Zeynep Davran)

43 Yunanistan'dan Denizli'ye mübadele dönemi olarak değerlendirilen 1924-1930 arasında 460 mübadil hanesi gelmiştir. Döküm Cetveli'nde Honaz'da yerleşmiş görünen İbrahim oğlu İsmail ve Abidin oğlu İsmail isimleri Yunanistan Muhacirleri Esas Kayıt Defterinde yer almamaktadır. Denizli İskan Müdürlüğü'nün İmar ve İskan Dördüncü Mintika Umum Müdürlüğüne gönderdiği raporunda ise Honaz'da 70 hanede 284 nüfusun iskan edildiğine dair bilgi verilmektedir. Honaz'da yerleşenlerin Grebene kazası Vroşna ve Kastro köyleri mübadilleri oldukları belirtilmektedir. *BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi) 272-11-19-91-18*. Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Göçmen Döküm Cetveli'nde Honaz'da 71 hane 280 nüfus iskan edildiği görülmektedir*. Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Yunanistan Muhacirleri Esas Kayıt Defteri'nde 70 hanenin kaydı bulunmaktadır*. Yalçın kitabında "...Mübadelede Vroşna ve Kastro köylerinden tam 65 hane Honaz Hisar Mahallesi'ne iskan edilmiş..." bilgisine yer verilmektedir. Yalçın, a.g.e., s.263. Akan, Vroşna'dan 39, Kastro'dan 37 hanenin Honaz'a yerleştirildiğini belirtmektedir. 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan (Mülakat tarihi:26 Temmuz 2006)

hanede Samakol'dan gelmiştir⁴⁴.

Rumlardan kalan Hisar mahallesindeki evlerin büyük çoğunluğu toprak damlı, altı adedi kiremit çatılı idi⁴⁵. Evlerin hemen hemen tamamı iki katlı olup, alt katlarında depo, mahzen, ahır bulunuyordu. Evler taş, toprak ve ahşaptan inşa edilmişlerdi. Evler büyük oda veya salonlara sahip olmayıp mevcut odaları küçüktü. Bu nedenle Mübadiller zamanla yerleştikleri bu evleri terk ederek yaptıkları yeni evlere yerleşmek zorunda kalmışlardır. Evlerin eski ve küçük olması yanında giderek artan aile nüfusu da evlerin terk edilmesinde etkili olmuştur⁴⁶.

Mübadillerin yerleştirildikleri bölgenin Yunanistan'dayken ekip biçtikleri ürünleri yetiştirmeye elverişli olmaması ekonomik açıdan önemli sıkıntılar çekmelerine yol açmıştır. Bu nedenle mübadiller İzmir'e çalışmaya gitmişlerdir. Öğrendikleri bahçivanlığı Honaz'a getirerek Honaz'da uygulamışlardır. Honaz ve çevresinin ekonomik durumunun gelişmesine böylece Hisar mahallesi bahçivanları önderlik yapmışlardır⁴⁷.

Honaz, bucak iken 19 Haziran 1987 gün ve 3392 sayılı yasa ile ilçe olmuştur. İlçe olduğunda Hisar, Haydar, Yeni mahalle, Cumhuriyet ve Hürriyet olmak üzere beş mahalleden oluşmuştur⁴⁸.

Rumların Honaz'dan ayrılması Honaz nüfus ve kültürel yapısının homojenleşmesine yol açmıştır. Rumların yaşadığı, farklı ibadethanelerin bulunduğu heterojen Honaz homojen bir nüfus ve kültür yapısına kavuşmuştur. Ancak mübadillerin gelmesi ile öncelikle nüfus olarak homojenleşen Hisar Mahallesi ve Honaz, Mübadillerin Honaz'a yeni gelmeleri ve önemli oranda dil bilmemeleri nedeniyle kültür etkileri ile heterojen kalmışlardır⁴⁹. Honaz'a alışmaları için Honazlıların gayret ve çabaları olmuş ise de Çayboğazı Deresi ile Honaz'dan ayrı bir mahallede olmaları bu çabaları uzun zaman boşa çıkarmıştır⁵⁰. Dil haricinde kültür farkı da kaynaşmanın önünde bir başka engeli oluşturmuştur.

Mübadiller, Honaz giyim kuşamı ve yaşantısı üzerinde de önemli etkiler yapmışlardır. 1924'te mübadillerin erkekleri Honaz'a geldiklerinde ceket pantolon giymekte iken, Honaz'ın yerlileri şalvar giyip kuşak kuşanmaktadırlar⁵¹. Mübadiller, kılık kıyafet devrimi gerçekleşmeden Honaz'a modern giyim tarzını tanıtmışlardır. Mübadiller Honaz'a geldikten sonra ekonomik nedenler ile İzmir'e gitmişler ve İzmir'den öğrendikleri bahçivanlığı Honaz'a getirerek, sebze tarımının yapılmasına önderlik etmişlerdir⁵². Honaz'da evler badanalı iken mübadiller ilk kez evlerini kireç ile badanalayarak bu

44 Honaz'a 1924'de Samakol'dan tek bir hane olarak Abdullah oğlu Hüseyin'in 4 kişilik hanesi tarımsal iskanlı olarak yerleştirilmiştir.

45 1936 Honaz doğumlu Hafız Mehmet Emin oğlu Necdet Karabenli (Mülakat tarihi:14 Ağustos 2006)

46 Haytoğlu, *Denizli-Honaz'a Yapılan Mübadele Göçü*, s.56, Günümüzde mübadillere ait yalnız beş adet ev bulunmaktadır. Bunlardan ikisi çökmek ve yıkılmak üzeredir. Bu evler Bekçi Hüseyin Aksüt ve Abdülaziz Batır'a ait evlerdir. Adil Tuskan, Abbas Barut ve Vahip Varol'un (yarısı mevcut - kullanılmakta) evleri halen ayakta.

47 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan (Mülakat tarihi:26 Temmuz 2006)

48 Hürriyet mahallesi 1993'te kurulmuştur. Mustafa Ağır, *Honaz "Doğa Harikası"*, İzmir, (basım tarihi yoktur) s.68.

49 Mübadiller geldiklerinde birkaç kişi dışında Türkçe konuşan bulunmamaktadır. Bunlar bir öğretmen iki cami hocasıdır. Bu nedenle bazı Honazlılar kendileri gibi Türkçe konuşan Rumların gidip yerlerine Türkçe konuşamayan Türklerin gelmesini şaşkınlıkla karşılanmışlardır. Haytoğlu, *"Bir Mübadele Çınarı: Mustafa Akan"*, s.46.

50 Erkekler kahve kültürü ile hızla kaynaşırken kadınların kaynaşması nadir görülmüştür. Han, *a.g.t.*, s.13.

51 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan (Mülakat tarihi:26 Temmuz 2006)

52 Yalçın; *"Babam çok meraklıydı yeni meyve türleri bulmaya.... Getirdiği cinsler bir kere tutup meyveye durdumu kıskanmazdı kimseden. İsteyene göz verirdi. Macur Mevlüt'e, Macur Muharrem'e, daha nice konu komşuya meyve gözü verdi. Onlar da bize domates, salatalık, biber tohumu verirlerdi"* diyor. Yalçın, a.g.e., s.31.

yönde de örnek olmuşlardır⁵³. Daha sonraları nakliyecilik işi yapmaya başlayan mübadiller, istiflemede zorluk çektikleri için 'kelter' yerine 'kasa' kullanmaya başlamışlar ve bunu Honaz'da yaygınlaştırmışlardır. Ayrıca yemek kültürlerindeki farklılığı uzun süre devam ettirmişler, yufka yerine evlerindeki fırınlarda⁵⁴ yaptıkları ekme ve börekler ile Honaz beslenme kültürüne farklı katkılarda bulunmuşlardır⁵⁵. Yaklaşık kırk yıl birbirlerinden kız alıp vermeyen Mübadil ve Honazlılar 1970'lerden itibaren kız alıp vermeye ve daha çok kaynaşmaya başlamışlardır⁵⁶. Mahalle günümüzde az sayıda göç almış olsa da, en az asayişsizlik olayının yaşandığı mahalledir. Bunda akrabalık ilişkilerindeki bağlılık ve dayanışma ile eğitim önemli ölçüde etkili olmaktadır.

Hisar mahallesinde 1924'den itibaren günümüze kadar Mustafa Yeşilkaya⁵⁷, Mevlüddin İncekara⁵⁸, Mustafa Akan⁵⁹, Osman Yıldırım⁶⁰, Necdet Karabenli⁶¹, Tahsin Özkan⁶² Hasan Akan⁶³ ve Saim İncekara muhtarlık yapmışlardır⁶⁴.

2006'da Hisar mahallesinde iki yüz elli hanede 680 kişi yaşamakta iken⁶⁵ günümüzde 228 bina 309 hane de⁶⁶ 837 kişi yaşamaktadır⁶⁷. Hisar mahallesinde 2006'da bir cami olup, Hisar Camii kiliseden 1947'de camiye dönüştürülmüştür⁶⁸. Hisar mahallesinde aynı yıl kahvehane bulunmaz iken mübadillere ait üç bakkal dükkanı ve Honaz çarşısında on bir işyeri bulunmaktadır.

2014'de Hisar mahallesinde bir cami, bir bakkal dükkanı, Honaz çarşısında Hisar mahallesinde yaşayanlara ait 11 işyeri faaliyetini devam ettirmektedir⁶⁹. Mahallelinin önemli bir kısmı hala tarımla iştigal etmektedir.

Mahalle daha önceleri 'alan' denilen yere doğru genişlemekte ise de, Mübadillerin çocuk ve torunlarının Honaz dışına günümüzde hala göçü devam etmektedir⁷⁰. Göç edilen yerlerin başında Denizli gelmektedir⁷¹. Yurt dışında da mahalleden yaşayanlar bulunmaktadır.

53 Honazlılar evlerini beyaz toprak ile sıvamışlardır.

54 (Bkz. EK-8 Mübadil fırını)

55 Mustafa Akan; "Hatta bir Cuma günü Müftü Ali Efendi diye bir Honaz Müftüsü;

-Gidinde macurlardan bahçivanlığı öğrenin, onların çapaları dahi sizinkilerden değişik. Gidin de öğrenin" dediğini belirtmektedir. 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan (Mülakat tarihi:26 Temmuz 2006)

56 Haytaoğlu, *Denizli-Honaz'a Yapılan Mübadele Göçü*, s.57.

57 Mustafa Yeşilkaya'nın muhtarlık süresi tespit edilememiştir.

58 Mevlüddin İncekara'nın göreve başladığı tarih tespit edilememiştir. Muhtarlıktan 1950'de ayrıldığı bilinmektedir.

59 Mustafa Akan 1950-1960 yılları arasında muhtarlık yapmıştır.

60 Öğretmen Osman Yıldırım 1960 Askeri müdahalesi ile atama yoluyla 1960-1962 yılları arasında iki yıl muhtarlık yapmıştır.

61 Necdet Karabenli 1962-1967 yılları arasında muhtarlık yapmıştır.

62 Tahsin Özkan 1967-1975 yılları arasında muhtarlık yapmıştır.

63 Hasan Akan 1975-2009 yılları arasında muhtarlık yapmıştır.

64 Bu bilgiler 1936 Honaz doğumlu Mehmet Emin oğlu Necdet Karabenli, 1945 Honaz doğumlu Mustafa oğlu Hasan Akan, 1968 Denizli doğumlu Hasan oğlu Saim İncekara'dan alınmıştır (Mülakat tarihi:11.11.2015). Günümüzde Hisar mahalle muhtarlığını Saim İncekara ikinci dönem olarak devam ettirmektedir.

65 1945 Honaz doğumlu Mustafa oğlu Hasan Akan (Mülakat tarihi:14 Ağustos 2006)

66 1968 Denizli doğumlu Hasan oğlu Saim İncekara (Hisar mahallesi muhtarı) (Mülakat tarihi:11.11. 2015)

67 TÜİK verileri esas alınmıştır, <http://rapory.tuik.gov.tr/11-11-2015-16:27:13-110985814420550131521987016582.html> (Erişim tarihi:11.11.2015)

68 Bilal Yıldız, *Denizli (Lazkiye) Sancağı'nda Gayri Müslimler (1876-1935)*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s.317.

69 1968 Denizli doğumlu Hasan oğlu Saim İncekara (Mülakat tarihi:11.11. 2015)

70 1954 Denizli doğumlu Numan oğlu Necati Akman (Mülakat tarihi:11.11.2015).

71 1945 Honaz doğumlu Mustafa oğlu Hasan Akan (Mülakat tarihi:14 Ağustos 2006)

SONUÇ

Hisar Mahallesi, Honaz'ın tarihine iki ayrı mahallenin ismi olmuştur. İlk olarak Osmanlı döneminde XIX.YY'da kalenin altında yer alan mahallenin adı olmuştur. Bu Hisar Mahallesi daha sonra Haydar Mahallesi sınırları içinde kalmıştır. Çalışmamıza esas olan Hisar Mahallesi ise; önce 'Cemaat-i Kefere', sonra 'Gebran' daha sonra 'İstiklal' mahallesi olan 1950'de Hisar Mahallesine dönüşen mahalle olmuştur.

Osmanlı devleti döneminde gayrimüslimlerin Honaz'daki yaşamlarına dair ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır. Gayrimüslimlerin iktisadi hayatının Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarım ve hayvancılık esasına dayandığı anlaşılmıştır. Yunanistan ve Türkiye'nin nüfuslarını homojenleştirme çabaları 1924'te Mübadeleyi zorunlu kılmıştır. Mübadele kapsamında Honaz'da yaşayan Hıristiyan-Ortodoks Rumlar Yunanistan'a gönderilir iken, Yunanistan'da yaşayan Selanik'in Grebene kazası Vroşna ve Kastro köylerinde yaşayan Müslüman Türkler Honaz'a getirilmiştir.

Mübadiller ile Honaz yerlileri arasında, geldikleri dönemde çok az mübadilin Türkçe konuşuyor olması ilk sorunu teşkil etmiştir. Mahallenin bir dere ile Honaz'dan ayrılmış olması, mübadillerin yerlilerle kaynaşarak dil sorununu hızla çözmeleri önündeki en büyük engel olmuştur. Mübadiller ve Honaz yerlileri evlilik konusunda uzun yıllar Honaz yerlilerine mesafeli durmuşlardır. Bu mesafeli duruşta yeme içme alışkanlıkları, çalışma durumları, temizlik, giyim kuşam vs. rol oynamıştır.

Hisar mahallesinde yaşayan mübadiller çalışma hayatında da farklılık yaratmışlardır. Daha müreffeh yaşamak için gurbette çalışmayı göze almışlar ve İzmir'de bahçivanlık yapmışlardır. Öğrendikleri bahçivanlık ile Honaz'da sebze tarımına öncülük yaparak tarımın çeşitlenmesine katkıda bulunmuşlardır. Honaz'da nakliyecilik işine sarılmışlar, taşımacılıkta 'kelter'in yarattığı olumsuzluğu bertaraf ederek 'kasa' kullanımına geçilmesini sağlamışlardır. Evlerine badana yaparak hem hijyen, hem de görsel açıdan bakımlı yaşam mekanları oluşturulmasına da öncülük yapmışlardır. Balkanlarda uzun yıllar yaşayan mübadiller yaşadıkları yerlerin kültürel özelliklerini, gelenekleri ve göreneklerini, daha da önemlisi Balkanların uyanıklık ve çalışkanlığını zamanın yavaş aktığı Anadolu'ya taşımaya bilmişlerdir.

Mübadiller yavaş yavaş dil sorunu aşmaları ve yapılan evlilikler ile Honaz yerlileriyle 1970'lerden itibaren kaynaşmaya başlamışlardır. Bundan sonra her yönüyle Honaz kent yaşamının ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan zenginleşmesine daha fazla katkı yapmışlardır. Hisar mahallesi de dünden bugüne tarihsel yapısından kaynaklanan kültür etkileşimlerinin yoğun yaşandığı ve farklı kültürlerin kaynaştığı bir mahalle olarak marjinal kalmayı başarmıştır.

KAYNAKÇA

a-Arşiv

Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Göçmen Döküm Cetveli*.

Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Yunanistan Muhacirleri Esas Kayıt Defteri*.

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 272-11-19-91-18.

b-Kitaplar

1308 Hicri 1307 Mali Senesi/1891 Aydın Vilayet Salnamesi, Cilt:13, Tertib eden: Cemiyet-i Resmîye azasından İbrahim Cavid, İzmir Vilayet Matbaası.

1308 Hicri 1307 Mali Senesi/1891 Aydın Vilayet Salnamesi.

1311 Hicri Aydın Vilayet Salnamesi, Cilt:14.

1326 Hicri/1908 Miladi Aydın Vilayet Salnamesi, Cilt:25, İzmir Vilayet Matbaası.

AĞIR, Mustafa, *Honaz "Doğa Harikası"*, İzmir, (basım tarihi yoktur)BAYKARA, Tuncer, *Denizli Tarihi*, İkinci Kısım, (1070-1429), Fakülteler Matbaası, İstanbul 1969. *Cumhuriyetin 15. Yıldönümünde Denizli*, Cumhuriyet Matbaası, Denizli 1938.

Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Kütahya, Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine, Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, 1. Cilt, 9. Kitap, Yapı ve Kredi yayınları, İstanbul 2011.

HAN, Zinkoo, *Honaz'ın Cumhuriyet Devrindeki Sosyal ve Ekonomik Gelişmesi (1923-1960)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1999.

HAYTOĞLU, Ercan, *Denizli'de Tabaklık (Dünden Bugüne)*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2006.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997.

ÖZÇELİK, Selahittin, *XIX. Yüzyılda Honaz Kazasında Sosyal ve Ekonomik Hayat (Temettuat Defterlerine Göre)*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2005.

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1312 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Cilt:15, İzmir Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313 Hicri Senesi (1896), Cilt:16, İzmir Vilayet Matbaası.

Yalçın, Kemal, *Emanet Çeyiz-Mübadele İnsanları*, 8.Baskı, İstanbul 2005.

YILDIZ, Bilal, *Denizli (Lazkiye) Sancağı'nda Gayri Müslimler (1876-1935)*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

c)Makaleler

ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, *XIV. Yüzyılda Denizli ve Yöresinde Ahilik ve Mevlevilik*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt, Denizli-2007.

ERDEM, İlhan, *XIII.-XIV. Yüzyıllarda Denizli ve Yöresinde Görülen Sosyal-Kültürel Gelişmeler*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt, Denizli-2007.

HAYTOĞLU, Ercan, *"Denizli-Honaz'a Yapılan Mübadele Göçü"*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:12, Yıl:2006.

HAYTOĞLU, Ercan, *"Bir Mübadele Çınarı: Mustafa Akan"*, Geçmişten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi, Sayı:11, Yıl:2006.

ÖZÇELİK, Selahittin, *XIX. YY Ortalarında Denizli Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı Hakkında Gözlemler*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt, Denizli-2007

PARLAZ, Selim, *Avarız Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Honaz Kazası*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt, Denizli-2007.

ŞİMŞEK, Celal, *Kolossai, Arkeoloji ve Sanat*, Yıl:24, Sayı:107, Mart-Nisan 2002.

ÜNAL, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Honaz Kazası*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, 1. Cilt, Denizli-2007.

d)Sözlü Kaynaklar

1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan (Mülakat tarihi:26 Temmuz 2006).

1919 Grebene kazası Vroşna Köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli) Yeşilpınar (Mülakat tarihi:26 Temmuz 2006).

1920 Grebene kazası Vroşna köyü doğumlu Sabri kızı Zeynep Davran (Mülakat tarihi: 26 Temmuz 2006).

1936 Honaz doğumlu Hafız Mehmet Emin oğlu Necdet Karabenli (Mülakat tarihi:14 Ağustos 2006 ve 11.11.2015).

1945 Honaz doğumlu Mustafa oğlu Hasan Akan (Mülakat tarihi:14 Ağustos 2006).

1954 Denizli doğumlu Numan oğlu Necati Akman (Mülakat tarihi:11.11.2015).

1968 Denizli doğumlu Hasan oğlu Saim İncekara (Hisar mahallesi muhtarı) (Mülakat tarihi:11.11. 2015).

e)İnternet Kaynakları

<http://rapory.tuik.gov.tr/11-11-2015-16:27:13-110985814420550131521987016582.html> (Erişim tarihi:11.11.2015)

EK 1: Mübadil Abidin oğlu Sabri Davran'ın iskan olduğu toprak damlı ev (ön taraf)
(ev yıkılmıştır)

EK 2: Mübadil Abidin oğlu Sabri Davran'ın iskan olduğu toprak damlı ev (arka taraf)

Ek 3: Mübadil Muhittin Yavuz'un iskan olduğu kiremit çatılı ev (ön taraf)
(ev yıkılmıştır)

Ek 4: Mübadil Muhittin Yavuz'un iskan olduğu kiremit çatılı ev (arka taraf)

Ek 5: Mübadil Mustafa Akan (Vefat tarihi: 17.03.2008)

Ek 6: Mübadil Kamile Yeşilpınar (solda) (Vefat tarihi:24.11.2010, Mübadil Sabiha (Rahime) Yavuz (sağda) (Vefat tarihi:11.03.2007)

Dünden Bugüne Honaz'ın Marjinal Mahallesi:Hisar

Ek 7: Mübadil Zeynep Davran (Vefat tarihi: 2009)

Ek 8: Göçmen Fırını (Orijinal)

Göçmen Fırını (sonradan örnek yapılmış - 2006) (Değirmen-Honaz)

Ek 9: Honaz Belediyesi (Mahalleler)

Dünden Bugüne Honaz'ın Marjinal Mahallesi:Hisar

Ek 10: Honaz Belediyesi (Hisar Mahallesi) 2015